

This file is part of [HyperGeertz@WorldCatalogue\(HTM\)](#)

Clifford Geertz

Seçilmiş Ders: Anti Anti-Görececilik

in: Altuntek, N. Serpil (ed.): Yöntembilim Üzerine Antropolojik Okumalar, Ankara/TUR: Dipnot Yayınlan, ISBN 9786054878468, pp. 125-158.

online source:

https://turuz.com/storage/h-edebiyat-2020-1/0254-Yontembilim_Uzerine_Antropolojik_Okumalar-N.Serpil_Altuntek-2015-418s.pdf

Using this text is subject to the general [HyperGeertz-Copyright](#)-regulations based on the Austrian copyright-law ("Urheberrechtsgesetz 1936", version 2018, par. 40h, par. 42), which - in short - allow a personal, nonprofit & educational (all must apply) use of material stored in data bases, including a restricted redistribution of such material, if this is also for nonprofit purposes and restricted to a specific scientific community (both must apply), and if full and accurate attribution to the author, original source and date of publication, web location(s) or originating list(s) is given ("fair-use-restriction"). Any other use transgressing this restriction is subject to a direct agreement between a subsequent user and the holder of the original copyright(s) as indicated by the source(s). HyperGeertz@WorldCatalogue cannot be held responsible for any neglect of these regulations and will impose such a responsibility on any unlawful user.

original copyright holder of the translation:
Ankara/TUR: Dipnot Yayınlan

Each copy of any part of a transmission of a HyperGeertz-Text must therefore contain this same copyright notice as it appears on the screen or printed page of such transmission, including any specific copyright notice as indicated above by the original copyright holder and/ or the previous online source(s).

5

SEÇİLMİŞ DERS: ANTI ANTI-GÖRECECİLİK*

Clifford Geertz

I

Bir bilim insanının, korkuları yıkmaktan daha önemli bir işi olamaz. Benim yıkmak istediğim de, kültürel görececilik korkusu. Aynen Transilvanya gibi, orada olduğunu düşündüğüm şeyin kendisinden değil, fakat temeli olmayan bir şeyin düşüncesinden korkmak. Temelsizdir çünkü genel olarak görececilikten kaynaklandığı zannedilen ahlaki ve düşünsel sonuçlar –öznelcilik, nihilizm, tutarsızlık, Makyavelizm, etik bölnlük, estetik körlük ve benzeri– aslında bundan kaynaklanmazlar ve görececilikten kurtulunca geleceği vaat edilen ödüller, çoğunlukla pastörize bilgiyle ilgili kazanımlar, aldatıcıdır.

Daha açık olmak gerekirse, zaten tüketilmiş bir kavram olan, dünün sloganı görececiliği savunmak değil, fakat bana

* Kaynak: "Distinguished Lecture: Anti Anti-Relativism". *American Anthropologist*, Cilt 86, Sayı 2 (1984), s. 263-278.

büyük ölçüde yükselmekte olan bir kavram gibi gelen anti-görececiliği eleştirmek ve eski bir hatanın güncellenmiş bir şeklini sunmak istiyorum. Kültürel görececilik şu anda ya da özgün hali ne olursa olsun (ve bunun eleştirmeleri çok da nadir değil), son günlerde daha çok bir hayalet gibi bizleri korkutarak belirli düşünce şekillerinden uzaklaştırmaya ve başkalarına yöneltmeye hizmet etmektedir. Ve uzaklaşmakta olduğumuz düşünce şekilleri bana son zamanlarda yönlendirildiklerimizden daha inandırıcı ve antropolojik mirasın merkezindeymiş gibi geldiğinden, bununla ilgili bir şey yapmak istiyorum. Şeytanı kovalamak, incelemenin yanı sıra yapmamız gereken bir praksistir.

Benim ters-yönlü olan başlığım, karşısında olduğunu iddia ettiği bir görüşü savunmaktan çok o görüşe karşı çıkma çabasını yansıtmaktadır. Bu başlığı seçerken kafamda canlanan analogi –herhangi bir şekilde gerçeğe dayanan değil, anlaşılacağı umuyorum, mantıksal olandır– (hatırlayacağınız üzere) soğuk savaşın zirve yaptığı günlerde “anti anti-komünizm” olarak adlandırılan şeydir. Bizim gördüğümüz şekliyle, Kızıl Tehdit takıntısına şiddetle karşı çıkanlarımız, onların gördüğü şekliyle, bu Tehdidi çağdaş siyasetin birincil gerçeği olarak kabul edenler tarafından, ikili olumsuzlama yasasıyla, Sovyetler Birliği’ne karşı gizli bir sempamız olduğu –çoğu durumda kesinlikle yanlış olan– iddiasıyla suçlanırlardı.

Yinelemek gerekirse, bu analogiyi biçimsel anlamda kullanıyorum; görececilerin komünistler, anti-görececilerin anti-komünistler gibi olduğunu ve birilerinin de (aslında... hiç kimsenin) McCarthy gibi davrandığını düşünmüyorum. Aynı şekilde kürtaj tartışmaları da kullanılarak bir benzerlik kurulabilir. Kürtaja karşı getirilen sıkı yasal kısıtlamalara karşı olanlarımız, kürtajan harika bir şey olduğunu ve daha yüksek kürtaj oranlarının toplumun faydasına olduğunu düşündüğümüz

anlamında kürtaj yanlısı değildir; bizler detaylarıyla tekrarlamak istemediğim oldukça farklı sebeplerden dolayı “anti anti-kürtajcılarız.” Bu çerçevede, ikili olumsuzlama alışılmış bir biçimde işlemez ve bu nedenden dolayı retoriksel olarak çekici bir yanı vardır. Bir kimsenin, reddettiği şeye karşı kendisini sorumlu kılmadan o şeye karşı çıkmasına olanak sağlar. Ve benim burada anti-görececilikle ilgili yapmak istediğim şey kesinlikle budur.

Meseleye yönelik, ilerledikçe kendini açıklayan ve gerekçelendiren, oldukça yavaş bir yaklaşım gereklidir çünkü filozof-antropolog John Ladd’in (1982: 161) ifadesiyle, “görececiliğin... bütün yaygın tanımları... görececilik karşıtları tarafından yapıldığından... bunlar mutlakçı tanımlardır.” (Odak noktasında Edward Westermarck’ın ünlü kitabı bulunan Ladd, özellikle “etik görececilik”ten bahsetmektedir, fakat mesele daha geneldir: “bilişsel görececilik” için Israel Scheffler’in [1967] Thomas Kuhn eleştirisi, “estetik görececilik” için Wayne Booth’ün [1983] Stanley Fish eleştirisi düşünülebilir.) Ayrıca, Ladd’in de söylediği gibi, bunun sonucunda, görececilik ya da görececiliğe hiç de benzemeyen herhangi bir şey bu türden hasmane tanımlar altında nihilizm ile bir tutulmaktadır (Ladd 1982: 158). Bilişsel, estetik ya da ahlaki yargıların aslında “kaya gibi sağlam” temelleri olmayabileceğini ya da önerilen temellerin şüpheli olabileceğini ileri sürmek kendini fiziksel dünyanın varlığına inanmamakla, raptiyenin şiir kadar iyi olduğunu düşünmekle, Hitler’i standart dışı zevkleri olan birisi olarak görmekle ve hatta yakın zamanda başıma geldiği gibi –Tanrı korusun– “siyasi görüşü [olmanakla]” (Rabinow 1983: 70) suçlanırken bulmak demektir. Sizin görüşünüzü savunmayan birisinin karşıt görüşü savunduğu ya da sadece herhangi bir görüşe sahip olmadığı kanısı, gerçekliğin sıkı sıkıya inanmadığımız sürece kaybolup gideceğinden korkarlara bunun ver-

diği rahatlık ne olursa olsun, anti-görececilik tartışmasında açıklık getirmek yönünden değil de, artık faydası olmayacak bir şekilde pek çok insanın savunmadığı şeyin ne olduğuyula ilgili uzun uzadıya tanımlama yapmak için epeyce zaman harcamasına neden olmuştur.

Bütün bunlar antropolojiyle ilgilidir çünkü, elbette, büyük oranda yetersiz tanımlanmış olan görececilik fikriyle genel entelektüel huzur bozulmuştur. İlk günlerimizden itibaren, antropolojide kuramın –evrimcilik, yayılmacılık ya da *elementar-gedankenisch* [temel fikriyatçılık –ç.n.]– göreceli olmak dışında her şey olduğu zamanda dâhi, daha geniş bir dünya için sahip olduğumuzu zannettiğimiz mesaj, Alaska ya da D'Entrecasteaux'ta şeyleri farklı bir şekilde gördüklerinden ve bu şeyleri başka türlü yaptıklarından, kendi gördüklerimize ve yaptıklarımıza olan inancımız ve bunların paylaşımı için başkalarının bakış açısını değiştirmeye yönelik çözümümüz oldukça kötü bir biçimde temellendirilmiş bir mesajdı. Bu noktanın anlaşılması da çoğunlukla sorundur. Bizim alanımızın düşünce, ahlak ve estetik yargılardaki mutlakçılığa karşı yoğun bir tartışma içeriyor gibi görünmesine neden olan şey, antropolojik kuram değildir; antropolojik verilerdir: görenekler, kranyumlar, yaşam alanları ve söz dağarcıkları. Alanımıza görececi virüsü bulaştıranların, Avrupa'dan Westermarck'ın desteği ile birlikte, Boas, Benedict ve Melville Herskovits olduğu ve bizi bundan kurtaranların da, Lévi-Strauss'dan gelen benzer bir destekle birlikte, Kroeber, Kluckhohn ve Redfield olduğu fikri, bütün bu tartışmayı karıştıran bir diğer mitten başka bir şey değildir. Nihayetinde, Montaigne (1978: 202-214), duyduğu kadarıyla, Kariblerin külot pantolon giymedikleri gerçeğinden göreceli ya da göreceli gibi görünen sonuçlar çıkartabiliyordu; *Kültür Öriüntüleri'*ni okumasına gerek yoktu. Hatta daha da önceleri, Herodot, kendi babalarını yedikleri söylenen erkek-

ler arasında, "Kalatiyanlar olarak adlandırılan bazı Hindular" üzerine kafa yorarken, tahmin edilebileceği üzere, benzer bir sonuca varmıştı (Herodot 1859-61).

Görececi yönelimin ya da daha doğrusu görececi yönelimli antropolojinin genellikle kendi materyalleriyle ilgili çok fazla işlem yapanlarda yol açtığı bu durum, aslında alanın içinde bir anlamda zımnen vardır; belki de özellikle kültürel antropolojide ama arkeoloji, antropolojik dilbilim ve fizik antropolojinin de çoğunda vardır. Kimse Nayar anayanlılığı, Aztek kurban etme törenleri, Hopi dilinde fiil ya da hominid değişimin karmaşıklığına dair uzun uzadıya bir şey okuyamaz ve en azından, yine Montaigne'in sözleriyle,

herkes kendi pratiği olmayan her türlü şeye barbarlık der...
çünkü içinde yaşadığımız ülkenin fikirleri ve geleneklerinin örnekleri ve tasarımları dışında bir başka akli ölçütümüzün olmadığı

olasılığını dikkate almaz (1978: 205, içinde Todorov 1983: 113-114).¹ Sorunları ne olursa olsun ve daha incelikle nasıl ifade edilirse edilsin, bu fikir antropoloji ortadan kalkmadığı sürece ortadan kalkmayacak gibi duruyor.

Girişimimiz ilerledikçe ve bulgularımız daha ayrıntılı hale geldikçe, hem görececilerin hem de anti-görececilerin, kendi hassasiyetlerine göre, tepki gösterdikleri şeyin bu olduğu ortaya çıktı. Hayalet evliliği, malın-mülkün törensel imhası, inisiyasyon amaçlı oral seks, soylu kurbanı ve (Desem mi ki? Yine bozular mu?) kayıtsız ergen seksiyile ilgili başka başka yerlerden gelen haberlerin, zihni doğal olarak şeylerin bir "başka iğrenç yaratıklar başka örf ve adetler" görünümüne yönelttiğinin farkına varılması, bizleri akıl fikir adına bu eğilime karşı koymaya ya da aynı nedenlerle sahiplenmeye ikna etmek için tasarlanmış olan, sırayla, öfke dolu, çaresiz ve coşkulu tartışmalara yol açmıştır. Antropolojik araştırmanın daha

kapsamlı içerimleriyle ilgili bir tartışma gibi görünen şey, aslında bunlarla birlikte nasıl yaşanacağıyla ilgili bir tartışmadır.

Bu gerçek bir kez anlaşıldığında ve “görececilik” ile “anti-görececilik”, Kroeber’in bir zamanlar antropolojinin merkezkaç kuvveti –uzak yerler, uzak zamanlar, uzak türler... uzak gramerler– olarak adlandırdığı şeyin bizlerin şey duyusunu etkilediği biçime karşı genel tepkiler olarak görüldüğünde, bütün tartışma daha da netleşmektedir. Benedict ve Herskovits’in talep ettiği hoşgörü ile Zunilerin ve Dahomeylerin talep ettikleri hoşgörüden yoksun tutku arasında varsayılan uyumsuzluk pek çok amatör mantıkçının zannettiği gibi basit bir çelişkiyi değil, fakat onlarla ilgili çok sayıdaki düşünceden kaynaklanan, birtakım şeylerle bu kadar dolu olan dünyada çabukça yargıya varmanın bir hatadan çok, bir suç olduğuna ilişkin bir algının ifadesini gösterir. Benzer şekilde, Kroeber ve Kluckhohn’un pan-kültürel gerçeklikleri –Kroeber’inkiler daha çok hezeyan ve menstrüasyon gibi karmaşık yaradılış meseleleriyle, Kluckhohn’unkiler iç-grupta yalan söyleme ve adam öldürme gibi karmaşık sosyal meselelerle ilgiliydi– sadece göründükleri gibi keyfi, kişisel takıntıları değil, fakat genel olarak *antropös* hakkında çok sayıdaki düşünceden kaynaklanan, bir şey herhangi bir yerde sağlama alınamıyorsa, hiçbir yerde sağlama alınamayacağına ilişkin çok daha büyük bir endişenin ifadesini gösterir. Kuram burada –şeylere nasıl bakacağımızın doğru dürüst bir şekilde açıklanması konusunda bu samimi tavsiyeleri böyle adlandırmak gerekirse– analitik bir münazaradan ziyade, uyarı amaçlı bir söyleşidir. Bize sunulan dertlerden dert seçmektir.

Görececilerin, sözde, bizden endişe etmemizi istedikleri şey dar görüşlülüktür –bizim kendi toplumumuzun aşırı pekiştirilmiş ve aşırı değer atfedilmiş kabulleri tarafından algılarımızın köreltilmesi, idrak kabiliyetimizin kısıtlanması ve sempati-

lerimizin daraltılması tehlikesidir. Anti-görececilerin kendi ifadeleriyle endişe etmemizi istedikleri şey ve sürekli endişe ettikleri şey, sanki bütün ruhumuz sonuna kadar buna bağımlıymış gibi, her şeyin diğer her şey kadar önemli dolayısıyla önemsiz olduğu bir tür ruhani entropi, kimsenin kimseyi anlayamadığı (*heat death*)* bir zihinsel durumdur: her şey kendine aittir, sen kendi paranı ödersin ve kendi tercihini yaparsın, ben bilirim neden hoşlandığımı, güneyde olmadığını, *tout comprendre, c'est tout pardonner* [her şeyi anlamak, her şeyi affetmek -ç.n.] olduğunu.

Çok önceden belirttiğim gibi, ben kendi adıma dar görüşlülüğü dünyada gerçekte olup bitenlerle ilgili olduğu ölçüde daha gerçek bir endişe olarak görüyorum. (Ama o konuda bile, mesele abartılmış olabilir: Thurber'ın harika "özdeyiş"inde olduğu gibi, "çok fazla geriye yaslanırsan suratının üstüne dahi düşebilirsin.") Neyin doğru neyin doğru olmadığı ya da iyi ya da güzel olduğu konusunda hiçbir görüşe sahip olmayarak kozmopolit bir zihin yapısında çok sayıda antropoloji okuyucusunun olduğu imajı bana büyük oranda bir fantezi gibi geliyor. Rodeo Caddesi ya da Times Meydanı civarında kimi gerçek nihilistler olabilir, fakat bunların çoğunun başka kültürlerle ilgili iddialara yönelik aşırı duyarlılığın bir sonucu olarak böyle olduklarından şüpheliyim ve en azından benim karşılaştığım ve hakkında okuduğum insanların, kendim de dâhil olmak üzere, hepsi şuna buna aşırı gönül vermiş, genellikle

* Geertz, burada termodinamiğin 2. kanununda yer alan bir kavramı kullanmaktadır. "Heat death", izole sistemlerde azami entropi (iş yapma yeteneği olmayan enerji) aşamasında enerjinin mevcut olmaması durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yararlı çalışmayı mümkün kılacak şekilde sistem ile çevresi arasında bir ısı alışverişi olmaz. Bu analogi yoluyla, anti-görececilerin başkalarını bilmek için o gruptan olmak gerektiğini ileri süren anlayışın birbirimizi anlayamayarak küçük homojen dünyalarımıza hapsolacağımız bir durumu ortaya çıkarma tehlikesine işaret ettiğinden bahsedilmektedir. (NSA)

kendi bakış açılarından bakan kişilerdir. “Bu, boyalı bir şeytandan korkan çocukluk çağı gözüdür”: anti-görececilik kendi endişelerini büyük oranda uydurmuştur.

II

Ama acaba abartıyor muyum? Şüphesiz takur tukur eden sukabaklarının gök gürültüsüne neden olamayacağından ve insan yemenin yanlış olduğundan emin olan anti-görececiler, o kadar da telaşlı olmayabilirler mi? O zaman bir romancı, filozof, *précieux* ve antropologların yöntemlerinin bir gözlemcisi olan William Gass'ı (1981: 53-54) dinleyelim:

Antropolog olsun ya da olmasın, hepimiz onlara “yerliler” – küçük, uzak, orman ve ada halkı– dedik ve nihayet bu nitelemedeki bilimsel olmayan züppeliğin farkına vardık. En saygın dergilerimiz bile onları herhangi bir yanlışlık görmeksizin çıplak resmettiler, çünkü onların sarkık ya da dik memeleri bir ineğin memesi kadar insanlık dışıydı. Kısacası aklımız başımıza geldi ve onları giydirdik. Bizler kendi bakış açımıza, kendi yerel doğrularımıza güvensizlik geliştirdik ve kendisi en kötü abartılardan birisi olmasına rağmen görececiliği kucakladık ve her biri bir toplumu bir bütün oluşturacak şekilde birleştiren, iletişim kuran ve yapılaştıran kültürler arasında hoş bir eşitliği destekledik. Büyük bir üstünlük duygusu beyaz adamın yüküdü ve bu yük atılarak yerine aynı derecede ağır bir suçluluk duygusu koyuldu.

Nasıl ki bir cerrahtan “Öldü ve nihayet kurtulduk” demesini bekleyemezsek, bir antropologdan da iş elbisesini çıkartır gibi henüz incelediği bir topluluktan ayrılırken “Ne kötü bir hayat!” demesini bekleyemeyiz. Çünkü yerliler yoksul, kirli ve yara bere içinde ve hatta daha güçlü ayaklar altında bir paspas gibi ezilmiş ve üstelik hızla kayboluyor olsalar da, yine de gözlemci onların ne kadar sık gülümsediklerine ya da çocukların ne kadar az kavga ettiklerine ve ne kadar huzurlu olduklarına

dikkat çekebilir. Huzurlu yaşamlarından dolayı Zunileri ve “mutlu kalplerinden” dolayı Navahoları kıskanabiliriz.

Yiyecek tabularında, infibulasyonun ya da klitoridektominin kimi işlevsel anlamları olduğunu gördüğümüzde oldukça rahatlamamız hayret vericiydi ve eğer insanları kurban etme ya da kafa avcılığı ile ilgili olarak hâlâ ahlâken sarsıldığımızı hissetseydik, açıktır ki hâlâ dar bir modern Avrupalı bakış açısına sıkışmış, sempati duymamış ve anlamamış –anlayamamış olurduk. Fakat tabu olmaksızın cinsel ilişkiye girmesine izin verilen, sıcak sahillerde miskin miskin yaşayan kabilelerdeki bazı ergenlerle karşılaştığımızda, bunun onları, bizim kendi gençliğimizin streslerinden uzaklaştırıp uzaklaştırmadığını merak ettik ve gizlice öyle olmamasını ümit ettik.

Bazı antropologlar Eliot ve Arnold ve Emerson için çok kutsal olan ahlaki bakış açısını demir attıkları her türlü şeyden kurtararak (bilim ve sanat da Oluşun akışında akıp gider), nesnel bilgiye olan her türlü inancı bilgisizce Kitabı Mukaddes’e ait gerçekçilikle aynı şeymiş gibi “köktencilik” olarak adlandırdılar ve insanın toplam değişebilirliğinin ve bu şartlar altındaki bütün sosyolojinin artık bilgi olarak değil fakat sadece *doxa* ya da “kanaat” olarak değerlendirilebileceğini iddia ettiler.

Bu aşırı heyecanlı “antropolojik bakış açısı” tasavvuru, her şeyden önce yanlış anlaşılmuş olan karikatürize tartışmaların (Gass’ın fikirlerinden birisi Mary Douglas’ın bir tür septik olduğu şeklindedir ve kendisinden daha akıllı olan Benedict’in hicvini tamamen atlamıştır) derinliklerinden gelerek, cevap bulunması gereken pek çok şeyle bizi baş başa bırakmaktadır. Fakat meslek içinde dâhi, suçlamalar, gerçek bir bilime yakışacak şekilde pek az özgünlükte ifade edilse de, önemsenecek bir değer taşımazlar. I. C. Jarvie’ye (1983: 45,46) göre, görececiliğin (“[B]ütün değerlendirmelerin şu ya da bu standarda bağlı değerlendirmeler olduğu ve standartların kültürlerden türetildiği iddiası”),

şu sakıncalı sonuçları vardır: öyle ki, insanın yaptığı işle ilgili eleştirel değerlendirmeyi sınırlandırarak bizleri çalışamaz duruma getirir, mekanikleştirir, iletişimsel etkileşime girmemizi engeller; yani, kültürlerarası, alt-kültürlerarası olarak eleştiri yapamaz hale getirir; nihayetinde, görececilik eleştiriye yer bırakmaz. [G]örececiliğin arkasında nihilizmin karaltısı belirir.

Önden, arkada olduğundan daha çok, kulağa bir korkuluk ve cüzamlı çarı gibi sesler geliyor: aklı başında olan hiçbirimiz kesinlikle bizi bir kimseyle iletişim kurmaktan aciz hale getirecek şekilde mekanikleştirecek bir görüşü koşarak sahiplenmez. Son bir örnek vermek gerekirse, eleştirel güçlerinizi sekteye uğratacak olan bu berbat sahtekârdan kaçınmanın geldiği son nokta, Paul Johnson'un (1983) 1917'den bu yana dünya tarihini konu alan son derece sert yeni kitabı *Modern Times*, "A Relativistic World" (Hugh Thomas'ın [1983] *TLS*'deki kitap eleştirisi daha uygun bir ifadeyle "Görececilik cehennemi" olarak adlandırılmıştı) başlığını taşıyan bir bölümle başlayarak, bütün bu modern felaketi –Lenin ve Hitler, Amin, Bokassa, Sukarno, Mao, Nasser ve Hammarskjöld, Yapısalcılık, Yeni Düzen*, Holokost, her iki dünya savaşı, 1968, enflasyon, Şinto militarizmi, OPEC ve Hindistan'ın bağımsızlığı– "görececi sapkın inanış" denilen bir şeyin sonuçları olarak açıklamaktadır. Einstein'ın mutlak hareketi bilişsel yönden yıkararak ortadan kaldırması ve Joyce'un mutlak anlatıyı estetik yönden yıkararak ortadan kaldırması gibi, "Yaratıcı Alman bilim insanlarından büyük üçlü", Nietzsche, Marx ve (Frazer'dan –bizim katkımızla– aldığı büyük yardımlarla) Freud, 19. yüzyılı ahla-ken ortadan kaldırdılar:

Marx asıl dinamikleri iktisadi çıkar olan bir dünya tasvir etti. Freud'a göre temel dürtü cinseldi. Üçlünün sonuncusu olan

* Yeni Düzen (The New Deal), ABD Başkanlarından Franklin D. Roosevelt'in iktisadi gelişme ve sosyal reformla ilgili siyasi programı. (NSA)

Nietzsche ayrıca bir ateistti. [ve o] [Tanrı'nın ölümünü] ...dramatik sonuçlar yaratacak olan tarihi bir olay olarak... gördü... Gelişmiş ırklar arasında, dini içtepilerin azalışı ve nihai yitişi büyük bir boşluk yaratacaktı. Modern zamanların tarihi büyük oranda bu boşluğun nasıl doldurulacağına tarihiydi. Nietzsche doğru bir şekilde bu boşluğu doldurmaya en uygun adayın "Güç İstenci" dediği şey olduğunu gördü. ... Dini inancın yerine seküler ideoloji geçecekti. Bir zamanlar totaliter ruban sınıfının doldurduğu mevkiler artık totaliter politikacıların olacaktı. Göreceli bir evrende sürüklenen kılavuzsuz bir dünyayla birlikte, eski düzenin sonu böylesi çeteci devlet adamlarının ortaya çıkması için yapılan bir çağrı oldu. Ortaya çıkmak için ağırdan almadılar. [Johnson 1983: 48]

Başkalarının özeti olarak, bundan sonra belki de George Stocking'ın (1982: 176) dediğinin dışında söylenecek çok fazla bir şey kalmıyor:

ırkçılığa karşı saldırıların payandası olan kültürel görececilik, bir zamanlar sömürgeleştirilmiş halkların geri kalmış teknolojik durumlarını gerekçelendiren bir tür yeni-ırkçılık olarak algılanabilir.

Ya da Lionel Tiger'ın (Tiger ve Sepher 1975: 16) özetlediği gibi:

[“ataerki tarafından kurumsallaştırılan kanunların... sosyal olarak gereksizliğini savunan”] feminist tartışmalar, insan davranışlarını biyolojik süreçlerle açıklamayı reddeden sosyal bilimlerin uzunca bir süredir ayırıcı özelliği olan kültürel görececiliği yansıtmaktadır.

Akılsızca hoşgörü, akılsızca hoşgörüsüzlük; gelişigüzel ideolojik karışım, ideolojik saplantı; eşitlikçi riyakârlık, eşitlikçi basite indirgemecilik –bunların hepsi aynı zafiyetten kaynaklanmaktadır. Refah, Medya, Burjuvazi ya da İktidar Grupları gibi, Kültürel Görececilik de her kötü şeyin nedenidir.

Bunun ticaretini yapan ve bunun üzerine düşünen antropologlar, kendilerinin her türlü dar görüşlülüğü konusunda,

çevrelerindeki her yerden yükselen felsefi huzursuzluğun uğultusundan etkilenmeden kalamazlardı. (Siyasi ve ahlaki kuramın yeniden canlanması, yapı sökümcü edebiyat eleştirisinin ortaya çıkışı, metafizik ve epistemolojide temelci olmayan [*nonfoundationalist*] atmosferin yayılması ve bilim tarihinde geçmişi bugünün kavramlarıyla düzenlemenin ve yöntemciliğin [*method-ism*] reddi ile başlatılan şiddetli tartışmalardan bahsetmiyorum bile.) Farklılık, çeşitlilik, tuhaflık, süreksizlik, karşılaştırılamazlık, benzersizlik vb. üzerine yaptığımız – Empson’un (1955, Kluckhohn 1962: 292-293’de tam tersi amaçlarla alıntılanmıştır) “dev-/-gibi antropolojik sirk bütün kapılarını gürültüyle açıyor [açık tutuyor]” dediği– vurgularımız bizleri başka yerlerdeki şeyler başka türdür ve kültür, kültür gibidir demekten fazlasını söyleyemez halde bırakabileceği korkusunu çok arttırmıştır. Hatta o kadar arttırmıştır ki, sanıyorum bunu yatıştırmak için, bizleri yanlış düşünölmüş, bazı çok tanıdık istikametlere yöneltti.

Bu son önerme çağdaş antropolojik düşünce ve araştırmadaki –Harrisoncu “Yükselen Her şey Kesişmelidir” materyalizminden Popperci “Büyük Bölünme” evrimciliğine kadar birçok noktaya dayanır. (Bizde Bilim... ya da Edebiyat ya da Kuramlar arası Rekabet ya da Kartezyen Bilgi Anlayışı Var... fakat “Onlarda Yok.”)² Fakat ben burada şu anda büyük önemi olan ya da bir şekilde popüler olan iki şeyden bahsedeceğim: Görececilik karşıtı bir siper olarak bir bağlamdan bağımsız “İnsan Doğası” kavramını yeniden gündeme getirme çabası ve aynı şekilde, bir başka eski dost olan “İnsan Aklı” kavramını yeniden gündeme getirme çabası.

Yine, daha önce bahsettiğim “Tanrıma inanmıyorsan, Şeytanıma inanmalısın” varsayımı altında, ciddiyet sahibi hiç kimsenin sergilemediği ve muhtemelen, orada burada bir anlık da olsa, heves etmeyeceği saçma görüşleri –köktenci, kültür

tamamen tarihsiciliktir ya da ilkel, beyin-bir-yazı tahtasıdır ampirizmi- savunmakla itham edilmemek adına, açık olmakta fayda var. Mesele insanların temel bazı özelliklere sahip biyolojik organizmalar olup olmadıkları değildir. İnsanlar uçamaz ve güvercinler konuşamaz. Ayrıca, nerede olursa olsun onların zihinsel işlevler bakımından ortaklık gösterip göstermemeleri de değil. Papualılar gıpta eder, Aborjinler hayal eder. Mesele, ritüelleri açıklamaya çalışırken, ekosistemleri analiz ederken, fosil ardışıklığı yorumlarken ya da dilleri karşılaştırırken bu tartışma götürmez olguları ne yapacağımızdır.

III

Temel olarak, etiket-fiyatı *homo* ve asli, katkı maddesiz *sapiens* ile aynı anlama gelen kültürden bağımsız kavramları yeniden tesis etmeye yönelik, bir durumda doğalcı, diğesinde akılcı olan bu iki hareket, kendi genel anlamlarının dışında pek fazla uyuşmayacak şekilde, oldukça farklı biçimler almaktadır. Elbette doğalcı tarafta sosyobiyojoloji ve diğer hiper-uyarlanmacı yönelimler bulunmaktadır. Fakat ayrıca psikanaliz, ekoloji, nöroloji, gösterme-ve-işaretleme etolojisi, bazı gelişimsel kuram çeşitleri ve bazı Marksist yaklaşım türlerinden kaynaklanan perspektifler de vardır. Elbette akılcı tarafta, yeni bir entelektüalizm yapısalcılıkla ve başka hiper-mantıkçı yönelimlerle bağlantılıdır. Fakat ayrıca genel dilbilim, deneysel psikoloji, yapay zekâ araştırmaları, taktik ve karşı taktik mikro sosyolojisi, bazı gelişimsel kuram çeşitleri ve bazı Marksist yaklaşım türlerinden kaynaklanan perspektifler de vardır. İster Büyük Varoluş Zinciri'ni sonlandırarak ister uzatarak -köpek postu-

nun altındaki adam,* tüm kültürlere uygun bir zihin- görecelilik hayaletini uzaklaştırma çabaları yekpare ve eşgüdümlü tek bir girişimden değil, gevşek ve birbirine karışmayan, her biri kendi nedenlerini ve kendi doğrultusunu dayatan çoklu bir girişimden oluşurlar. Günah bir tane olabilir ama kurtuluş yolları pek çoktur.

İşte bu nedenle, biyolojik, psikolojik, dilbilimsel ya da kültürel (HRAF** ve bunun gibi şeyler) çalışmalardan yola çıkarak bağlamdan bağımsız “İnsan Doğası” ya da “İnsan Aklı” kavramlarını formüle etme çabalarına yönelik, benimki gibi, bir saldırının, araştırma programları olarak bu çalışmalara karşı bir saldırı olduğu yanılığına düşülmemelidir. Sosyobiyoloji, bence, kendi kafa karışıklığı içinde sona ermeye mahkum bir dejeneratif araştırma programı olsun ya da olmasın ve nörobilim sıra dışı başarıların eşiğindeki ilerlemeci (İmre Lakatos’un [1976] yararlı tamlamalarının kullanımı) bir araştırma programı olsun ya da olmasın, antropologların yapısalcılık, üretici dilbilgisi, etoloji, YZ [Yapay Zeka -ç.n.] psikanaliz, ekoloji, mikro sosyoloji, Marxçılık ya da gelişimsel psikolojiye yönelik olarak çeşitli nüanslarla belki birbirine karışmış, belki karışmamış, hükümlere varmak için ihtiyatlı olmaları, konunun oldukça dışındadır. Tartışılan şey, en azından burada, bilimlerin gerçek ya da sözde geçerliliği değildir. Beni ilgilendiren ve hepimizi ilgilendirmesi gereken şey, tutuculuğun eşiğinde gittikçe artan bir kararlılıkla, bunların yardımıyla temellendirilen ana eksenlerdir.

* Christopher Isherwood ve W. H. Auden tarafından yazılıp 1935’te yayımlanmış olan *The Dog Beneath the Skin: Or Where is Francis?* eserine gönderme yapılmaktadır. (NSA)

** HRAF (*Human Relations Area Files*): Beşeri İlişkiler Dosyası, 1949’da Yale Üniversitesi’nden Peter Murdock tarafından hazırlanmış olan yüzlerce topluma ilişkin verinin indekslendiği bir araştırma aracıdır. (NSA)

Doğalcı tarafta bütün bunları anlamak açısından, bu konunun dengeli ve ılımlı bir ifadesi olarak –genel olarak resmi beyanlara dayandığından, neden böyle olduğunu anlamak güç olsa da– büyük çapta kabul gören genel bir tartışmaya göz atabiliriz: Mary Midgeley’in *Beast and Man, The Roots of Human Nature* (1978). *Pilgrim’s Progress*’de geçen “bir zamanlar kördüm ama artık görüyorum” tonunda, Midgeley son yıllardaki bu tür söylemlerin belirgin bir özelliğini şöyle yansıtıyor:

Bu ormana, ilk olarak bir süre önce, o zamanlar İngiliz Ahlak Felsefesi adı altında işlenen küçük kurak bahçenin duvarından atlayarak girdim. Bunu insan doğası ve şeytan meselesi hakkında düşünmek amacıyla yaptım. Dünyadaki şeytanların gerçek olduğunu düşünüyordum. Varlıklarının ne kendi kültürümüz tarafından bize dayatılan bir hayal, ne de bizim istencimiz tarafından yaratılan ve dünyaya dayatılan bir şey olmadığını düşünüyordum. Bu tür fikirler kötü niyetlidir. Tiksindiğimiz şey tercihe bağlı değildir. Kültür elbette detaylarda çeşitlidir, yine de kendi kültürümüzü eleştirebiliriz. Bunun için hangi standardı [tekil oluşuna dikkat edin] kullanacağız? Kültürün tamamlamak ve ifade etmek için tasarlanmış olduğu insan doğasının temel yapısı nedir? Bu soru karmaşasında Freudcu ve Jungcu psikologlar tarafından getirilen, ilkesel olarak ümit veren fakat bana çok da açık gelmeyen bazı açıklamalar buldum. Diğer alanlar benim sorunuma biraz ilgi duyuyor gibi görünen ama ... insanların sahip oldukları ortak noktaların nihayetinde çok önemli olmadığını ... söyleme eğiliminde olan antropologlar tarafından işleniyordu: bütün gizemlerin anahtarı kültürde [yatiyordu]. Bu bana sığ geldi. ... [Sonunda] başka türlerin doğasını inceleyen insanlar [Lorenz, Tinbergen, Eibes-Eibesfeldt, Desmond Morris] tarafından yapılan, geleneksel zoolojinin sınırlarının genişletilmesinden ibaret bir açıklamayla karşılaştım. Bu *doğanın* ne olduğu soruna dair –Aristoteles’in ilgilendiği fakat günümüzde özellikle baskın hale gelen sorunlarla doğrudan ilgili Darwin geleneğini ve hatta

Aristoteles geleneğini izleyen- pek çok çalışma yapmışlardı.
[1978: xiv-xv; italikler metnin orijinalinde vardır]

Bu vicdan duyurusunun muamma gibi varsayımları – kültürel yargılar tarafından bize dayatılan hayallerin (fakirlerin değersizliği? Siyahların insan olmadığı? Kadınların akılcı olmadıkları?) gerçek şeytanı temellendirmeye yetecek kadar sağlam olmadıkları; kültürün krema, biyolojinin kek olduğu; nelerden (hippiler? Patronlar? Enteller? ... görececiler?) nefret edeceğimiz konusunda bir tercih hakkımız olmadığı; farklılığın yüzeysel, benzerliğin derin olduğu; Lorenz'in anlaşılması kolay ve Freud'un gizemli birisi olduğu gibi- belki de sahip oldukları etkiyi kaybetmeye terk edilebilirler. Bir bahçeden ötekine geçilse de orman daha çok uzaklarda.

Daha da önemlisi "Darwin'in Aristoteles ile buluştuğu" bu bahçenin nasıl bir şey olduğudur. Ne tür tiksintiler tercihe bağlı olmayacaktır? Ne tür olgular doğal olmayacaktır?

En azından, abartıldıkları zaman –başka şeylerin arasında, karşılıklı hayranlık toplumları,* sadizm, nankörlük, tek-düzelik ve kötürüm olanların dışlanması:

Bu noktanın kavranması ["öyle ki *doğal* olan asla sadece bir durum ya da faaliyet değildir ... o durum ya da faaliyetin kişinin yaşamının geri kalanıyla orantılı belli bir *düzey*dir], pek çok insana bunların kullanışsız olduğunu düşündüren *doğal* gibi kavramlarla ilgili bir zorluğun üstesinden gelinmesini mümkün kılar. Bir şey öneren güçlü anlamların yanında, bir şey önermeyen zayıf bir anlama da sahiptirler. Zayıf anlamda, sadizm doğaldır. Bu sadece onun var olduğu anlamına gelir; bizim bunu görmemiz gerekir. ... Fakat güçlü ve mükemmel bir sağduyu içinde, sadistçe davranışın *doğal olmadığını* –mealen bu doğal içtepiye dayalı ve yaşantı yoluyla organize bir faaliyet

* Karşılıklı hayranlık toplumları (*mutual admiration societies*) iki veya daha fazla grubun karşılıklı olarak birbirini övme, takdir ve beğenilerini söyleme durumunu ifade eden bir kavramdır. (NSA)

haline getirilen bir hareket tarzının, [Piskopos] Butler'ın dediği gibi "insan doğasının bütün yaradılışına ters" olduğunu– söyleyebiliriz. ... Yani yetişkinlerin yatakta birbirlerini ısırma kabullenmek her anlamda doğalken; öğretmenlerin kendi cinsel tatminleri için çocukları zorbaca incitmeleri değildir. Bu faaliyette maruz bıraktığı gerçek eziyetin ötesinde yanlış bir şey vardır. ... Bu yanlışlığın –doğal olmamanın– örnekleri kurban olarak başka insanların yer almadığı durumlarda da bulunabilir; örneğin, aşırı narsizm, intihar, saplantılı düşünce, ensest ve kendine has karşılıklı hayranlık toplumları. Merkezinin yanlış olduğunu kastederek, "doğal olmayan bir yaşam olduğunu" söyleriz. Başkalarını kurbanlaştıran başka bazı örnekler, yön değiştiren saldırganlık, kötürüm olanlardan sakınma, nankörlük, kindarlık ve akraba katillidir. Bütün bunlar insan doğasının parçası olan belli başlı içtepilerden kaynaklanmaları nedeniyle *doğaldır*. ... Ne var ki doğayı tam anlamıyla düşündüğümüzde, sadece bir araya gelmiş parçalar olarak değil, organize bir bütün olarak baktığımızda, yön değiştiren saldırganlık ve benzerlerinin kesinlikle *doğal olmadıkları* söylenebilir. Bunlar kendi başlarına bırakılırlarsa bütünüün şeklini bozacak parçalardır. [Midgeley 1978: 79-80; italikler orijinal metinde vardır]*

Son zamanlarda entelektüel tartışmanın en popüler safsatalarından birisini meşrulaştırmasının dışında, güçlü bir tartışma biçimini ileri sürerek ve zayıf olanı savunarak (dişlerini fazla geçirmediğin sürece sadizm doğaldır), bu küçük kavram hokkabazlığı oyunu (doğayı "tam anlamıyla" düşündüğümüzde doğal olan, doğal olmayabilir) bütün bu İnsan Doğası iddialarının temel tezini tekrarlamaktadır: erdem (aynı şekilde bilişsel, estetik ve ahlaki) ve ahlaksızlık neyse, zindelik ve rahatsızlık, normallik ve anormallik, sağlık ve hastalık da odur. İnsanın görevi, kendi akciğerleri ya da tiroidi gibi, uygun biçimde

* "Monotonluk" örneği dipnottadır ("Monotonluğun kendisi anormal bir aşırılıktır").

işlev görmektir. Kötürümlerden sakınım kendi sağlığınız için tehlikeli olabilir.

Ya da, bir siyaset bilimci ve Midgeley'in takipçisi Stephen Salkever'ın (1983: 210) dediği gibi:

Belki de yeteri kadar iyi bir işlevselci sosyal bilim için en gelişmiş model ya da örnek, tıp tarafından sağlanandır. Hekim için, bireysel bir organizmanın fiziksel özellikleri, bu bağımsız fiziksel sistemin karşı karşıya kaldığı sorunlarla ilgili temel bir kavrayış ışığında ve organizmanın bu sorunlarla bağlantılı genel bir sağlık ya da iyi-işleyen durum algısı ışığında anlaşılabilir. Bir hastayı anlamak, onun, Yunanların *aretè* dedikleri bir standart türü olan, fiziksel iyilik halinin istikrarlı ve nesnel standardına göre az çok sağlıklı olarak anlaşılmasıdır. Bu kelime artık genellikle "erdem" olarak çevrilmektedir, fakat Plato ve Aristoteles'in siyaset felsefesinde herhangi bir işlevsel analizin öznesinin ayırt edici özelliğine ya da tam ve eksiksiz mükemmelliğine atıfta bulunur.

Yine, son zamanlarda antropoloji içinde nereye bakılsa orada "her şeyin" zihin yapısına "gelip dayandığı" (genler, türleşme, serebral mimarisi, psiko-seksüel yapı...) bir örnek bulunabilir. Hangi ağacı sallasanız aşağı bencil bir özgeci ya da biyogenetik bir yapısalcı düşecektir.

Fakat, bence, ne kolay bir hedefin ne de kendi kendini çöken bir eserin bir örnek olarak burada yer almaması en iyisidir, en azından daha az ikiyüzlüdür. Şimdi en deneyimli etnograflarımızdan ve en etkili kuramcılarımızdan olduğu kadar en zorlu polemikçilerimizden birisinin görüşlerini, özellikle en yeni görüşlerini kısaca değerlendirmeme izin verin: Melford Spiro. Daha az tanınan ve daha az ihtiyatlı, dolayısıyla sizi çok daha kolay sarsıcı akademik örnekler bulunabilir. Fakat söz konusu olan Spiro olduğunda, en azından hevesli ya da bir popüler biri olarak kolaylıkla göz ardı edilebilecek marjinal bir istisnai kişiyle –bir Morris ya da bir Ardrey– değil, di-

siplinin merkezindeki ya da merkezine çok yakın büyük bir figürle ilgileniyoruz demektir.

Spiro'nun yakın tarihte *Homo* antropolojinin "derinliklerine" yaptığı çok önemli girişimler –önce kibutza dair kendi materyalinde ve sonra Malinowski'nin Trobriand'a ilişkin materyalinde, Freudcu aile içi aşk hikâyelerini yeniden keşfi– herkesçe bilinir ve sanırım, onların okuyucuları için oldukça ortodoks türden bir psikanalitik kuramın genelinde olduğu gibi inandırıcı olacak ya da olmayacaktır. Fakat ben onun bu temelde geliştirdiği Karşınızdaki Sıradan İnsan anti-göreciliğine göre bununla daha az ilgileniyorum. Ve bununla ilgili bir fikir edinmek açısından, geçmişteki kafa karışıklıklarından mevcut düşünce berraklığına doğru gelişimini özetleyen yeni bir makalesi (Spiro 1978) oldukça faydalı olacaktır. "Culture and Human Nature" başlıklı bu makale eleştirilere oldukça açık, pek de yenilikçi olmayan kuramsal perspektifine göre çok daha yaygın bir ruh haline ve bir düşünce savruluşuna sahiptir.

Spiro'nun makalesi, yukarıda bahsettiğim gibi, anti-görececi literatürde genellikle göze çarpan bir "çocukken bir çocuk gibi konuşuyordum fakat artık büyüdüğümünden çocukça şeyleri terk ettim" üslubunu paylaşmaktadır. (Aslında, güney Kaliforniyalı –anlaşılan oralarda görececilik açık ve mevcut bir tehlike gibi görünüyor– bir antropoloğun kendi kurtuluş belgesi olan "Eski bir Kültürel Görececinin İtirafları"³ adını verdiği makaleye daha iyi bir başlık bulunabilirdi.)

Spiro savunmasına 1940'ların ilk yıllarında antropolojiye girdiğinde Marxçı geçmişinin ve çok fazla İngiliz felsefesi derslerinin kendisini köktenci bir şekilde çevreci insan görüşüne götürdüğünü, dolayısıyla zihnin bir *tabula rasa* olduğu iddiasını, sosyal belirlenimci bir davranış anlayışını ve kültürel görececi, elbette ... kültür görüşünü kabul ettiği ikrarıyla başlamakta ve zamanla nasıl olup bu görüşleri terk ederek yerine

tam tersi görüşler koyduğunun hikâyesini didaktik, ders çıkarılabilecek şekilde anlatarak, bunun kökenini kendi alan gezilerinde bulmaktadır. Ifaluk'ta, çok az sosyal saldırganlık gösteren bir halkın her şeye rağmen düşmanca duygulardan kurtulmadığını ortaya çıkardı. İsrail'de, kibutzun "tamamen ortakçı ve işbirlikçi sistem[inde] yetiştirilen" ve uysal, müşfik ve rekabetçi olmayacak şekilde sosyalleştirilen çocukların, eşyalarını paylaşmaları istendiğinde ve buna zorlandıklarında oldukça itirazcı ve saldırgan olduklarını gördü. Ayrıca Burma'da, duyarlı varoluşun geçici olduğu –Budist nirvana ve bağlılıktan kurtulma– inancının gündelik yaşamın anlık ihtiyaçlarına ilginin azalmasına neden olmadığını ortaya çıkardı.

Özetle, [alan araştırmalarım] beni pek çok güdüsel yatkınlıkların [ve] pek çok bilişsel yönelimin [de] kültürel olarak değişmediğine ikna etti. Bu değişmeyen yatkınlıklar ve yönelimler ... pan-insanın biyolojik ve kültürel sabitlerinden kaynaklanmakta ve geçerli antropolojik görüşle birlikte, benim daha önce başka bir etnosantrik yanlılık olarak reddettiğim evrensel insan doğasını içermektedirler. [Spiro 1978: 349-350]

Mikronezya'dan Ortadoğu'ya kadar çeşitli halklara ilişkin olarak resmedilen, hıncırca hedonik ilgilerinin peşinden koşan asabi ahlakçılar şeklindeki bir portrenin, Spiro'nun evrensel insan doğası görüşüne bazı etnosantrik yanlılıkların yine de yapışıp kaldığı şüphesini tamamen giderip gidermeyeceğini bekleyip görmek gerekiyor.* Gayet net olarak görülen şey, bu konuda oldukça açık olduğundan, tıbbi işlevselcilikten medet umma gibi, farklı düşünce türlerinin, zararlı bir göreceliliğin zararlı sonuçlarının bizi şu meselelerden korumak için tasarlanmış olduğudur:

* Spiro'nun, Mikronezya'daki Ifaluklar arasında, İsrail kibutzlarında, Birmanya'daki bir köyde yaptığı alan çalışmalarına göndermede bulunuluyor. (NSA)

Kültürel görececilik kavramı ... genelde ırkçı fikirlere ve özelde ilkel zihniyet fikrine karşı savaşmak üzere kullanılmıştır. . . . [Fakat] kültürel görececilik, en azından bazı antropologlar tarafından, bir tür tersine çevrilmiş ırkçılığı devam ettirmek için de kullanılmıştır. Yani, sonuçta Batı Kültürünün ve bunun ürettiği zihniyeti küçümseyen güçlü bir kültürel eleştiri aracı olarak kullanılmıştır. İkelcilik felsefesinin benimsenmesiyle ... ilkel insan imgesi ... kişisel ütopya arayışlarını devam ettiren bir araç ve/veya Batılı insana ve Batılı topluma yönelik kişisel hoşnutsuzluğu ifade eden bir dayanak olarak kullanılmıştır. Benimsenen stratejiler aşağıdaki gibi çeşitli biçimler almışlardır. (1) Batı toplumlarındaki özel mülkiyeti ya da eşitsizliği ya da saldırganlığı ortadan kaldırma girişimlerinin oldukça gerçekçi bir şekilde başarı şansı vardır çünkü bu türden durumlar pek çok ilkel toplumda görülebilir. (2) En azından bazı ilkellerle karşılaştırıldığında Batılı insan benzersiz bir şekilde rekabetçi, savaşkan, sapkınlığa karşı hoşgörüsüz, cinsiyetçi vesairedir. (3) Paranoya ille de bir hastalık değildir, çünkü paranoid düşünce kimi ilkel toplularda kurumsallaşmıştır; homoseksüellik bir sapkınlık değildir, çünkü homoseksüeller bazı ilkel toplumlar da kültürel olarak örnek alınır; tek eşlilik uygulanabilir değildir, çünkü ilkel toplumlardaki en yaygın evlilik şekli çok eşliliklidir. [Spiro 1978: 336]

Sonsuz uzunlukta olabilecek tercihe bağlı olmayan iğrençlikler listesine birkaç madde daha eklemek dışında, "tersyüz edilmiş ırkçılıkla," "ütopya arayışlarıyla" ve "ikelcilik felsefesiyle" ilgili bütün bu şikâyetler arasında gerçekten son derece önemli adım, "sapkınlık" fikrinin fraternal çokeşlilik gibi istatistiksel bir tuhafılık olarak değil de, aritmik kalp atışı gibi mevcut bir normdan bir sapma olarak tasarlanmış olmasıdır. Çünkü Kanun Koyucunun Arkadaşı, Midgeley'in doğal olan doğal (saldırganlık, eşitsizlik) ve doğal olmayan doğal (paranoya, eşcinsellik) arasındaki geçişi, bu fikir sayesinde mümkün olur. Deve burnunu bir kez çadırın -aslında tüm kabinle-

rinden ıgıllıklar yükselen kargaşa halindeki sirk- içine soktu mu ciddi bir sorun başlamış demektir.

Aynı cilt içinde Spiro'nun makalesine eşlik eden Robert Edgerton'un (1978) "The Study of Deviance, Marginal Man or Everyman" de sorun daha ne kadar net görülebilir ki? Zihinsel engelli Amerikalılar ve interseksüel Afrikalılar arasında yaptığı oldukça ilginç çalışmaları da dâhil olmak üzere antropolojideki, psikolojideki ve sosyolojideki sapkınlık incelemelerinin faydalı, oldukça eklektik bir değerlendirmesinden sonra, Edgerton bu tür bir araştırmayı gerçekten üretken kılabilmek için gerekli olan şeyin bağlamdan bağımsız bir insan doğası anlayışı -"hepimizin paylaştığı, genetik olarak kodlanmış davranış potansiyellerimizin" "[evrensel] sapkınlık eğilimimizin altında yatan şey" olarak görülmesi- olduğu sonucuna - ampulün yanması gibi- varmıştır. İnsanın kendini koruma "içgüdüğü", kaçma/kavga mekanizması ve can sıkıntısına tahammülsüzlüğü örneklenmiştir ve ben bir tartışmada, bütün saflığımla, euhemerosçuluk ve rastgele ilkel cinselliğiyle birlikte, antropolojiden yola çıkarak, bilim cephesinde her şey yolunda giderse zaman içinde sadece bireylerin değil de bütün bir toplumun sapkın, yetersiz, başarısız, doğal olmayan olarak değerlendirilebileceğinin öne sürüldüğünü düşünmüştüm:

Hâlâ en önemli olan şey bir toplumun göreceli yeterliliği ile ilgili herhangi bir önermeyi test edemeyişimizdir. Antropolojideki görececi geleneğimiz, insan doğasına aykırı olan, sapkın bir toplum gibi bir şeyin olabileceği fikrini bırakmak konusunda yavaş olmuştur. ... Yine de sapkın toplum fikri sosyolojideki ve başka alanlardaki yabancılaşma geleneğinin merkezinde yer alır ve antropolojik kuram için bir sorun teşkil eder. Çünkü insan doğasıyla ilgili çok az şey biliyoruz ... ve nasıl olduğu bir yana herhangi bir toplumun başarısız olup olmadığını dâhi söyleyemeyiz. ... Ne var ki herhangi bir kent gazetesindeki artan oranlardaki cinayet, intihar, tecavüz ve başka şiddet suç hi-

kâyelerine bakılması sorunun sadece kuramla değil, modern dünyada hayatta kalma sorunuyla da ilgili olduğunu göstermeye yeterli olabilir. [Edgerton 1978: 470]

Böylece döngü kapanır; kapı çarpar. Her fırsatta şaşkınlık verici bir takıntı gibi gündeme getirilen görececilik korkusu, kültürel çeşitliliğin, tüm uzam ve zamanda, değişmeyen, temel bir gerçeklikle ilgili bazıları yararlı, bazıları yararsız bir dizi ifadeyle, insanın temel doğasıyla aynı anlama geldiği ve antropolojinin, bu ifadelerin belirsizliği arasından bu gerçeğin esasını görme çabasıyla aynı anlama geldiği bir duruma yol açmıştır. Herhangi bir şekle rahatça girebilen, kapsamlı, şematik ve içeriğe-aç Wilsoncu, Lorenzci, Freudcu, Marxçı, Benthamcı, Aristotelesçi (adı bilinmeyen bir dâhinin söylediği gibi “İnsan Doğasının temel özelliklerinden birisi, ayrı bir yargı gücüdür”) bir kavram, insan davranışı, cinayet, intihar, tecavüz ... Batı kültürünün bozulması anlayışına gelip dayanır. Bazı çarkların ürettiği bazı tanrılar, belki de ederinden çok tutmaktadır.

IV

Görececi Drakula’ya karşı koruyucu bir haç olarak gösterilen, diğer bir aldatmaca olan, “İnsan Zihni” hakkında biraz daha kısa ve öz olabilirim; önemli bir ayrıntı olmasa da, genel örüntü bakımından neredeyse aynıdır. “Gerçek” açıklamanın ayrıcalıklı bir dilini (bu fikre bilimsel fantezi olduğu düşüncesiyle saldıran Richard Rorty’nin [1983; karşı. Rorty 1979] ifade ettiği gibi, “doğanın kendi sözcük dağarcığı”); ve gerçekte hangi dil –Shannon’un mu? Saussure’nin mi? Piaget’nin mi?–olduğuyla ilgili aynı derin görüş ayrılığını desteklemeye yönelik bir çaba vardır. Çeşitliliği yüzeyde ve evrenselliği derinde görmek yönünde aynı eğilim vardır. Ayrıca yorumları, iyi kötü, az çok anlamak çabasıyla nesnelere –toplumlar, kültürler,

diller– kazandırılan inşalar olarak değil de, bu gibi nesnelere düşüncelerimizi etkileyen özsel özellikleri olarak sunmak için aynı arzu vardır. Elbette arada farklılıklar da vardır. Düzenleyici bir fikir olarak İnsan Doğası'nın geri dönüşü büyük oranda genetik ve evrim kuramındaki gelişmelerle, İnsan Zihni'ninki ise dilbilim, bilgisayar bilimi ve bilişsel psikolojideki gelişmelerle tetiklenmiştir. Bunlardan birincisinin eğilimi bütün kötülüklerin kaynağını ahlaki görececilik olarak görmek şeklindeyken, ikincisinininki suçu kavramsal göreceliliğin üzerine atmak şeklindedir. Ve bir tarafta terapötik söylemin (sağlık ve hastalık, normal ve anormal, işlev ve işlevsizlik) mecazlarını ve imgelerini yeğlemek varken, diğer tarafta bunun karşılığı, epistemolojik söylemlere (bilgi ve kanaat, gerçek ve hayal, doğruluk ve yanlışlık) olan düşkünlüktür. Fakat bu farklılıklar, şu an bilimde varmış olduğumuz nihai analize, açıklamaya yönelik ortak isteğin neredeyse hiç yararına değildir. Kuramlarımızı Aklın Yapısı olarak adlandırılan bir şeye bağlamak, bunları tarih ve kültürden yalıtarak İnsanın Yaradılışı olarak adlandırılan şeye dâhil etmenin etkili bir yoludur.

Ancak söz konusu olan antropolojiye gelince, az çok bu iki tartışma türünden kaynaklanan, köktenciden çok göreceli olmasına (ifadeyi mazur görmelisiniz) rağmen, bir nebze ayrı, hatta zıt yönde olmalarını sağlayan, yani İnsan Doğası istikametinin klasik anlayışlarımızdan birisini -"sosyal sapkınlık"-yeniden dikkatlerin merkezine getirmesine, İnsan Zihni istikametinin bir başkasını -"ilkel (vahşi, ilksel, yazı-öncesi) düşünce"- geri getirmesine yol açan başka bir farklılık daha vardır. Davranış gizeminin etrafında bir söylemde toplanan anti-görececi kaygılar, inançla ilgili olanlar etrafında bir başka söylemde toplanmaktadırlar.

Daha net ifadeyle, "irrasyonel" (ya da "mistik", "mantık öncesi", "duyuşsal" ya da özellikle son zamanlarda, "bilişsel

karşıtı”) inançlar etrafında toplanmaktadırlar. Kafatası avcılığı, kölelik, kast ve ayak deformasyonu gibi bu tür asap bozucu uygulamaların olduğu yerde, antropologlar sadece bunların haklılaştırılmasına karşı ahlaki bir mesafe koyabilecekleri kanısıyla eski büyük İnsan Doğası sancağı altında toplanmaya yönelmiş; büyücülük maddeleri, hayvan vasiler, tanrı-krallar ve (biraz sonra geleceğim bir örneğe giriş olması açısından) altından bir kalbi ve ensesinde bir boynuzu olan bir ejderha gibi bu tür alışılmadık kavramların olduğu bir durumda, sadece ampirik bir septisizmi benimseyerek kendilerini bunlardan koruyabilecekleri kanısıyla İnsan Aklı’n etrafında toplanmaya yönelmişlerdir. Rahatsız edici olan şey diğer yarısının nasıl davrandığı değil, fakat –daha da kötüsü– nasıl düşündüğüdür.

Yine, antropolojide farklı saflık, inandırıcılık, tutarlılık ve popülerlik derecelerinde, birbiriyle tamamen uyumlu olmayan çok sayıda rasyonalist ve neo-rasyonalist perspektifler vardır. Kimileri genellikle bilişsel evrenseller olarak adlandırılan formal değişmezliklere, kimileri genellikle bilişsel aşamalar olarak adlandırılan gelişimsel değişmezliklere, kimileri de genellikle bilişsel süreçler olarak adlandırılan operasyonel değişmezliklere başvururlar. Bazılar yapısalcı bazıları Jungcu, bazıları Piagetcidir, bazıları MIT, Bell Labs ya da Carnegie-Mellon’dan gelen son haberlere kulak kabartırlar. Hepsi sebatla bir şeyin peşindedir: Gerçeğe ulaşılmış, Akıl suda boğulmaktan kurtulmuştur.

Böylelikle paylaştıkları şey, sadece zihinsel işleyişimize olan bir ilgi değildir. Biyolojik yaradılışımıza olan ilgi gibi, bu hem kendi içinde hem de kültür analizi için tartışmasız şekilde İyi Bir Şey’dir ve hevesli bir şekilde “bilişsel bilim” olarak adlandırılan alandaki sözde tüm keşiflerin gerçekten öyle olduğu ortaya çıkmasa bile, bazısı şüphesiz çıkmayacaktır ve bazısı

bizim sadece nasıl düşündüğümüzle ilgili nasıl düşündüğümüzü değil, fakat ne düşündüğümüzle ilgili nasıl düşündüğümüzü önemli oranda değiştirecektir. Bununda ötesinde, Lévi-Strauss'tan Rodney Needham'a kadar, aralarında bir mesafe olsa da, bunların ortak noktası ve faydası tartışmalı olan şey, bir temelci Zihin fikridir. Yani, bunu hâkim bir açıklama terimi olarak, görececi karanlıkta parlayan bir ışık gibi –sözün-özü, tüm-sorumluluk-bende şeklindeki başka sosyal kuramlarda (ve elbette “İnsan Doğası” gibi) bulunan “Üretim Araçları” ya da “Sosyal Yapı” ya da “Mübadele” ya da Enerji” ya da “Kültür” ya da “Simge” gibi– gören düşünce.

Aynen yeni-doğalcılıkta olduğu gibi, yeni-akılcılığın itici gücünün büyük bir kısmını sağlayan ve kendisinin en büyük gerekçesi olarak çalışan, binbir çehresiyle anti-kahraman olan görececilik korkusu, harika bir yeni anti-görececi derleme – ayrıca başkalarını infial duyacak bir seviyeye çıkartmak üzere olağanüstü bir şekilde tasarlanmış, açık sözlü bir görececi eser– olan Martin Hollis ve Steven Lukes'un (1982) editörlüğünü yaptığı *Rationality and Relativism*'de rahatlıkla görülebilir.* Başka şeylerle birlikte, Evans-Pritchard'ın piliç hikâyelerinin** Britanya sosyal biliminde ve Britanya felsefesinin önemli bir bölümünde yol açtığı (“Akılcı süreçler aracılığıyla zamanla ulaşılabilecek mutlak hakikatler var mıdır? Yoksa bütün düşünce şekilleri ve sistemleri kendi içinde tutarlı referans çerçe-

* Ayrıca Ian Hacking, Charles Taylor ve Lukes'a ait biraz daha ılımlı, ortada uzlaşan eserler de bulunmaktadır, fakat bunlardan sadece ilki sahte alarmdan gerçekten muaf gibi görünmektedir.

** E.E. Evans Pritchard'ın *The Azande Trickster* (1967) kitabına gönderme yapılmaktadır. Evans-Pritchard'ın Azande toplumundan derlediği 84 hikâye ağırlıklı olarak avcı-toplayıcılıkla ilgilidir; insanlar gibi konuşup davranan hayvan karakterleri bu hikâyelerin ana unsurlarıdır. (NSA)

velerinden bakıldığında eşit şekilde geçerli midir?""*) sözde "akılcılık tartışmasının" (bkz. Wilson 1970; karşı. Hanson 1981) bir ürünü olan bu kitap, az çok Tehlikeli (kıyılardaki) Akı! içermektedir. Editörlerin "görececiliğin ayartıcı teşvikleri sürekli ve yaygındır" şeklindeki girişleri, kimi Cromwellci bari-katlara davetiye gibidir: "Görececiliğe giden keyif dolu yol ... akla yatkın savlarla döşenmiştir" (Hollis ve Lukes 1982: 1).

Derlemedeki her üç antropolog da bizi kendimizden korumak için bu çağrılara coşkuyla karşılık vermişlerdir. Ernest Gellner'in (1982) iddiasına göre, Galileo'nun Çocukları olarak bizlerin, gerçekliğin nasıl kurulduğuna dair inandığımız şeye başkalarının inanmamaları durumu, bizim inandığımız şeyin hatasız, "Tek Doğru Görüş" olmadığı gerçeğine karşı bir argüman değildir. Ve özellikle başkaları, hatta Himalayalılar, kendisine kendi dediğine gelmiş gibi göründüklerinden, bunun neredeyse kesinlikle öyle olduğunu düşünmektedir. Robin Horton (1982), nedensellik ilgili "it-çek" kavramı, beş mekânsal dikotomi (sol/sağ, yukarı/aşağı vs.), bir zamansal trikotomi (önce/eş zamanlı/sonra) ve iki kategorik ayırım (insan/insan olmayan, kendi/öteki) üzerinden birbiriyile ilişkili, orta büyüklükte, dayanıklı nesnelere dolu dünyaya dair, varlığıyla "Görececilik başarısızlığa mahkûmken Evrenselciliğin bir gün başarılı olmasını" (Horton 1982: 260) garantileyen, sadece önemsiz değişiklikler gösteren, kültürel olarak evrensel bir "temel kuram", bir "bilişsel ortak nüve" ileri sürmektedir.

Fakat bunların ikisine göre kendi akılcı temelinden gayet emin olan (Jerry Fodor'un zihinsel temsillerle ilgili bilgisayarlı görüşü) ve kendi Tek Doğru Görüşü ("mecazi hakikat diye bir şey yoktur") ile Dan Sperber (1982), en güçlü

* Parantez içindeki alıntılar, içeriği yansıtan kitabın kapağından alınmıştır.

saldırını gerçekleştirilmektedir. Görececilik, fevkalade sinsi ("etnografyayı ... anlaşılmaz ve psikolojiyi son derece zor yapıyor) olsa da, savunulamaz bir duruş bile değildir; gerçekten hiçbir şekilde bir duruş olarak nitelendirilemez. Fikirleri yarı fikir, inançları yarı inanç, önermeleri yarı önermelerdir. Bir zamanlar Dorze halkından yaşlı bir kaynak kişisini masumane bir şekilde, belki de o kadar masumane değil, izini sürüp bulduğu ve onu öldürmek için çağırdığı (mecazi gerçeklere karşı temkinli olduğundan, reddetmişti), ensesinde boynuzu olan altın kalpli ejderha gibi, "farklı kültürlerle sahip halkların farklı dünyalarda yaşadığı" şeklindeki bu tür "görececi sloganlar" aslında olgulara dayalı inançlar değildir. Bunlar, bilgisayarlardan daha az dikkatli olan bizlerin, tabiatımızda var olan kavramsal kapasitelerimizin izin verdiğiinden daha fazla bilgiyi işlemeye çalıştığımızda ortaya çıkan yarı şekillenmiş ve belirsiz temsiller, geçici zihinsel tedbirlerdir. Bilişsel gücümüzü arttırmaya kadar bunun yerine geçen temsiller olarak bazen kullanışlı olan, ara sıra beklerken oynamaktan zevk aldığımız, hatta bir anda "[dâhiyane] yaratıcı düşüncedeki önerinin kaynakları" olan bu konular, bu plastik kalpli ve boynuzsuz akademik ejderhaların ne demek istediğini, kendi savunucularının dâhi gerçekten anlamadıkları ve anlayamayacakları için doğru olarak kabul ettikleri meseleler değildir. Bunlar, nihayetinde, uyumcu, sahte, yanıltıcı, "hermeneutik-psikedelik", kendine hizmet eden –çok veya az ayrıntılı– safsatalardır:

Görececiliğe karşı en iyi kanıt ... antropologların kendi faaliyetleriyle, görececiliğin en iyi kanıtı antropologların yazdıklarıdır]. ... [Kendi çalışmalarında] adımlarının izini sürerken, antropologlar [alandaki] geçmekte çok zorlanmadıkları yüzeysel ve gelişigüzel kültürel sınırları dipsiz kuyuya dönüştürerek, kendi kimlik duygularını korurlar ve bilgili ve sıradan okuyucularına duymak istediklerini sunarlar. [Sperber 1982: 180]

Kısacası, ister sağlam bir sağduyu (uzun uzun karaciğere bakmayı ve zehir uzmanlarını boş verin, nihayetinde her şeyi az ya da çok doğru anlıyoruz), ister düşünceli bir evrensel birlikçilik (daha gelişmiş açıklayıcı şemalardaki, juju ya da genetik bilimindeki farklılıklara rağmen, temelde herkes dünyanın neye benzediğini az çok aynı şekilde kavrar) ya da isterse saldırgan bir bilimcilik (“önermeli tutunlar” ve “temsili inançlar” gibi, gerçekten fikir olan şeyler vardır ve “yolun aşağısında bir ejderha var” ve “farklı kültürlere sahip halklar farklı dünyalarda yaşarlar” gibi, sadece fikir gibi görünen şeyler vardır) şeklinde olsun, dönen dünyanın sabit noktası olarak İnsan Zihni'nin yeniden dirilişi, kültürel çeşitliliğin gücünü elinden alarak kültürel görececilik tehdidini etkisizleştirmektedir. “İnsan Doğası”nda olduğu gibi, ötekiliğin yapı sökümü hakikatin bedelidir. Ama belki de antropoloji tarihi ne bir araya getirdiği malzemelerin ya da hayat verdiği ideallerin ortaya koyduğu, ne de sadece görececilerin kendi okuyucularına duymak istediklerini söyledikleri şey değildir. Soruşturulmayı hak eden bazı ejderhalar –“kızıl havada kana susamışlar”– var.

V

Antropoloji, ejderhaların evcilleştirilmesi ya da onlardan nefret edilmesi veya onların kuram fiçılarında boğulmasıyla değil, onların incelenmesiyle ilgilidir. En azından, bütün bunlar, neyin gerçek neyin gerçek olmadığı, neyin övgüye değer neyin değer olmadığı, neyin akla yatkın neyin yatkın olmadığı konusunda, gördüğünüz üzere, bazı güçlü görüşlerin, bence, nihilist olmaması, öznelci olmaması ve itidalliliği hakkındadır. Halıları çekerek, sehpaları devirerek, maytapları ateşleyerek, dünyanın dengesini bozmada önemli bir başarı elde ettik. Rahatlatmak başkalarının görevi oldu; bizimkiyse tedirgin etmek. Australopitisenler, Triksterler, Klikler, Megalitler –biz

anormal olanı işportada pazarlar, tuhaf olanı kapı kapı dolaşıp satarız. Şaşkınlık Tacirleri...

Şüphesiz bizler ara sıra bu doğrultuda çok fazla ilerledik ve kişisel tuhaflıkları bulmacalara, bulmacaları gizemlere ve gizemleri zirvalara dönüştürdük. Fakat çelişmeyen ve bağdaşmayan şeye, yerli yerinde olmayan gerçekliğe karşı böyle bir düşkünlük, bizleri "Modern Zamanlar"ın kültürel tarihinin önde gelen temasına bağladı. Bu yüzden tarih aslında kendisini başlatan kesinlikler olmadan nasıl devam edileceğini keşfetmek zorunda olan birbiri ardına gelen düşünce alanlarından oluşur. Açıklanamayan gerçek, doğal kanun, yanlışlanamayan-kendi içinde doğru, aşkın güzellik, içkin otorite, eşsiz ifşa ve hatta dışarıdaki dünyayla karşılaşan özde benlik o kadar saldırıya uğradı ki artık daha az yorucu bir geçmişin basitliğini kaybetmiş gibi görünüyorlar. Fakat bilim, hukuk, felsefe, sosyal bilim, siyasal kuram, din ve sağduyulu inatçı ısrarlar her şeye rağmen devam etmeyi başarmıştır. Basitlikleri yeniden canlandırmanın gerekliliği kanıtlanamamıştır.

Bu yüzden bence, bir bilimi harekete geçiren şey bir zamanlar yeterince iyi çalışan ve bizi buraya getiren ve artık yeterince iyi çalışmayıp bizi sürekli tekrar eden açmazlara sürükleyen şeye bağlı kalmama kararlılığıdır. Bir maraton koşucusundan daha hızlı koşan bir şey olmadığından, Aristoteles'in fiziği Stoacı paradokslara rağmen yeterince işe yarıyordu. Teknik araçlar bizde hayal kırıklığı yaratıp duyularla algıladığımız dünyadan belli bir çıkış yolu bulana kadar, Newton'un mekaniği belli-bir-mesafede-etki sorununa rağmen yeterince iyi işe yaramıştı. Mutlak hareketi, Öklidyen uzayı ve evrensel nedenselliği yok eden görececilik –Seks, Diyalektik ve Tanrının Ölümü– değildi. Önünde çaresiz oldukları şeyler düzensiz görüngüler, dalga grupları ve yörüngesel sıçramalardı. Kartezyen *cogito*'yu, ilerlemeci tarih görüşünü ve "Eliot ve Arnold

ve Emerson için oldukça kutsal olan ahlaki bakış açısını" yok eden de Görececilik –"Hermeneutik-Psikedelik" Öznellik- değildi. Kendi kategorilerini zora sokan şey sıra dışı gerçekliklerdi –beşik kertmesi ve illüzyonist olmayan tarzdaki resimler.

Bu eski zaferlerden uzaklaşıp rehavete düşülmesinde, tek seferlik yeniliklerin bariyerlere dönüşmesinde, antropoloji, günümüzde, öncü bir rol oynamıştır. Dünyanın dindar ve batıl inançlı olarak ikiye ayrılmadığı, ormanlarda heykellerin ve çöllerde resimlerin olduğu, merkezi güç olmadan siyasal düzenin ve yazılı kurallar olmadan ilkeli adaletin mümkün olduğu, aklın normlarının Yunanistan'da belirlenmiş olmadığı, ahlakın evriminin İngiltere'de tamamlanmadığı konusunda ısrar edenler biz olduk. En önemlisi, bizler başkalarının yaşamlarını kendi eleğimizden geçirdikten sonra gördüğümüzde ve onların da kendi eleklerinden geçirerek bizimkine baktıklarında ısrar ettik. Bunun bazılarının dünyanın başımıza yıkıldığını, tekbenciliğin bizi esir aldığını ve aklın, muhakemenin ve hatta doğrudan iletişim olanağının kaybolduğunu düşünmesine yol açması şaşkıncı değildir. Anlayışların yeniden konumlandırılmasının ve perspektiflerin merkezinin kaymasının daha önce böyle bir etkisi olmuştu. Her zaman yanınızda olan Belarminler* ve birisinin Polinezyalılarla ilgili olarak söylediği gibi, çift gövdeli kanoyla kara gözden kaybolana kadar denize açılmak, belli bir akıl türünü gerektirir.

Fakat en azından yapabildiğimiz kadarıyla, yaptığımız şey budur. Ve bana öyle geliyor ki, tesis ettiğimiz mesafeler ve yerini belirlediğimiz başka yerler artık duyuyu hissedişimizi ve algıyı algılayışımızı değiştirmeye başladığından, aşındırdığından, bir şekilde değişenin sadece yüzeysel ihtiyaçlar olduğu ve

* Antik döneme ait, üzerinde sakallı bir yüz kalıbı bulunan topraktan yapılmış bira sürahisi ya da alkollü içki kabı; ayrıca 17. yüzyılda Kardinal Bellarmine'nin karikatürü yer aldığı içki kabı. (NSA)

dünyanın eşiğinden düşmememiz umuduyla eski şarkılara ve eski hikâyelere dönersek, çok yazık olacaktır. Anti-görececiliğe karşı çıkmak, bilgiye tamamen-nasıl-baktığınla-ilgilidir yaklaşımını ya da bir zamanlar Roma'daki ahlaki yaklaşımı reddetmesinden değildir, fakat bunların her ikisinden başka kültür ve bilginin ötesine sadece ahlaki koyarak alt edilebileceğini zannetmesindedir. Şeylerden ihtiyaçlar öyle olmasını gerektiriyor şeklinde bahsetmek artık mümkün değildir. Eğer acı ama gerçekleri istiyorsak, evde kalmalıydık.

Notlar

1 Montaigne'in görececiliğinin benimkine yakın bir tartışması için bkz. Todorov 1983: 113-114.

2 Materyalizm için, Harris 1968; "bilim" ve "Büyük Hendek" için Gellner 1979; "okur-yazarlık" için Goody 1977; "kuramlar arası rekabet" için Horton 1982; "Kartezyen bilgi kavrayışı" için Lukes 1982; karşı. Williams 1978. Bütün bu nimetlerin kaynağı olan Popper için Popper 1963, 1977.

3 Baggish 1983. Dünyanın o bölümünden bir başka sorunlu "görececilik meselesi" söylemi için ("1980'lerde genellikle desteklenilmesinden çok reddedildiği görülen etik görececiliğin kısmen boş bıraktığı alanı dolduracak makul bir bakış açısı sunuyorum" [12]), bkz. Hatch 1983.

Kaynakça

- Baggish, H. 1983. "Confessions of a Former Cultural Relativist". İçinde *Anthropology* 83/84 içinde. E. Angeloni, der. (der.). Guilford, Conn.: Dushkin Publishing.
- Booth, W. 1983. "A New Strategy for Establishing a Truly Democratic Criticism". *Daedalus* 112: 193-214.
- Edgerton, R. 1978. "The Study of Deviance, Marginal Man or Everyman". İçinde *The Making of Psychological Anthropology* içinde. G. Spindler, (der.) (der.) ss. 444-471. Berkeley: University of California Press.
- Empson, W. 1955. *Collected Poems*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Gass, W. 1981. "Culture, Self, and Style". *Syracuse Scholar* 2: 54-68.
- Gellner, E. 1982. *Spectacles and Predicaments*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

- _____. 1981. "Relativism and Universals". İçinde *Rationality and Relativism* içinde. M. Hollis and S. Lukes, (der.). ss. 181-200. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Goody, J. 1977. *The Domestication of the Savage Mind*. Cambridge, England.: Cambridge University Press.
- Hanson, F. A. 1981. "Anthropologie und die Rationalitätsdebatte". İçinde *Der Wissenschaftler und das Irrationale*, içinde. Cilt 1. H. P. Duerr, (der.) (der.). Frankfurt am Main: Syndikat.
- Harris, M. 1968. *The Rise of Anthropological Theory*. New York: Crowell.
- Hatch, E. 1983. *Culture and Morality: The Relativity of Values in Anthropology*. New York: Columbia University Press.
- Herodotus. 1859-61. *History of Herodotus*, Bk. 3. Kitap, Chap. 38 bölüm. New York: Appleton.
- Hollis, M. ve S. Lukes. 1981. *Rationality and Relativism*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Horton, R. 1982. "Tradition and Modernity Revisited". İçinde *Rationality and Relativism* içinde. M. Hollis and S. Lukes, (der.) ss. s. 201-260. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jarvie, I. C. 1982. "Rationalism and Relativism". *The British Journal of Sociology*, 34: 44-60.
- Johnson, P. 1983. *Modern Times, The World from the Twenties to the Eighties*. New York: Harper & Row.
- Kluckhohn, C. 1962. "Education, Values and Anthropological Relativity". İçinde *Culture and Behavior*. Clyde Kluckhohn, (der.) (der.). New York: Free Press.
- Ladd, J. 1982. "The Poverty of Absolutism". İçinde *Edward Westermarck: Essays on His Life and Works. Acta Philosophica Fennica (Helsinki)* 34: 158-180.
- Lakatos, I. 1976. *The Methodology of Scientific Research*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Lukes, S. "Relativism in Its Place". İçinde *Rationality and Relativism* içinde. M. Hollis and S. Lukes, (der.) ss. s. 261-305. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Midgeley, M. 1978. *Beast and Man: The Roots of Human Nature*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Montaigne 1977. *Les Essais de Michel de Montaigne*. P. Villey, (der.) ss. s. 202-214. Paris: Universitaires de France.
- Popper, K. 1962. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Londonra: Routledge and Kegan Paul.

- _____. 1972. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Rabinow, P. 1982. "Humanism as Nihilism: The Bracketing of Truth and Seriousness in American Cultural Anthropology". *İçinde Social Science as Moral Inquiry içinde*. N. Haan, R. M. Bellah, P. Rabinow ve W. M. Sullivan, (der.). ss. s. 52-75. New York: Columbia University Press.
- Rorty, R. 1977. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- _____. 1983. "Method and Morality". *İçinde Social Science as Moral Inquiry içinde*. N. Haan, R. M. Bellah, P. Rabinow ve W. M. Sullivan, (der.). ss. s. 155-176. New York: Columbia University Press.
- Salkever, S. 1982. "Beyond Interpretation: Human Agency and the Slovenly Wilderness". *İçinde Social Science as Moral Inquiry içinde*. N. Haan, R. M. Bellah, P. Rabinow ve W. M. Sullivan, (der.). ss. s. 195-217. New York: Columbia University Press.
- Scheffler, I. 1967. *Science and Subjectivity*. Indianapolis, Ind.: Bobbs-Merrill.
- Sperber, D. 1982. "Apparently Irrational Beliefs". *İçinde Rationality and Relativism içinde*. M. Hollis and S. Lukes, (der.). ss. s. 149-180. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Spiro, M. 1978. "Culture and Human Nature". *İçinde The Making of Psychological Anthropology*. G. Spindler, (der.). ss. s. 330-360. Berkeley: University of California Press.
- Stocking, G. W., Jr. 1982. "Afterword: A View from the Center". *Ethnos* 47: 172-186.
- Thomas, H. 1982. "The Inferno of Relativism". *Times Literary Supplement*, July 8, ps. 718.
- Tiger, L. ve J. Sepher 1975. *Women in the Kibbutz*. New York: Harcourt Brace Jovanovich (Harvest).
- Todorov, T. 1981. "Montaigne, Essays in Reading". *İçinde Yale French Studies içinde*, Cilt 64. Gerard Defaux, (der.). ss. s. 113-144. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Williams, B. 1978. *Descartes: The Project of Pure Enquiry*. Harmondsworth, England: Penguin.
- Wilson, B. 1970. *Rationality*. Oxford: Blackwell.